

YABANCI DİL ÖĞRETİMİ VE YABANCI DİLLE ÖĞRETİM

A. Hamit Sunel*

ABSTRACT: In view of the fact that foreign language could not be taught effectively in secondary education to reach the objectives, the new schools which have privileges have been opened under the name of "Anadolu Lisesi" whose educational languages were English, German, and French, instead of the improvement of the system or replacement of it with a better one. Upon the great demand for them, the total numbers of these schools were increased abruptly irrespect of the requirements which the teaching staff should have; and even tutional private schools of this kind were opened.

In recent years, following the way accepted in the secondary education, the higher education has maintained teaching in the foreign language. On the one hand, while the public universities ignore the significance of the foreign language taught; on the other hand, the education in the foreign language was realized in certain faculties of some universities and in all the faculties of some others.

In secondary education, teaching mathematics, physics, biology, and chemistry in the foreign language can also contribute to students' knowledge of that foreign language. However, it is clear that it causes deficiency in learning those scientific courses as well as creating difficulties for the students.

The same is also valid for the universities whose educational language is a foreign language.

Considering the relationship between language and thought in addition to the fact that students waste time in preparatory classes and that it is hard to learn the higher-levelled knowledge in the foreign language, we can claim that teaching in the foreign language is an obstruction for the improvement of scientific thinking. Furthermore, the employment fields where the required knowledge acquired in the foreign language will be used are rather restricted.

I believe that, starting from the secondary schools till the end of the universities so as to try to teach a foreign language satisfactorily, it will be better to teach a second compulsory foreign language which can be selected by the students from high schools on, instead of underrating teaching of a foreign language in most of the schools of both secondary and higher education.

KEY WORDS: Foreign Language Teaching; Foreign Language medium of instruction; FLT and Mother Tongue

ÖZET: Ortaöğretimde yabancı dilin amaca ulaşılacak düzeyde öğretilmemesi karşısında, sistemin düzeltilmesi veya yeni bir sisteme geçilmesi yerine Anadolu Lisesi adıyla, yabancı

dille öğretim yapılan özel statülü okulların açılması yönüne gidilmiştir. Bu okulların rağbet görmesi üzerine, öğretim kadrosunda bulunması gereken özellikler dikkate alınmadan sayıları birden artırılmış, ihtiyacın karşılanması konusunda bu tür okulların paralı olanları açılmıştır.

Son yıllarda, ortaöğretimden sonra yükseköğretimde de yabancı dille öğretime hız verilmiş, normal statülü üniversitelerde yabancı dile verilen önem gitgide azalırken bazı üniversitelerin tümünde, bazı üniversitelerin belirli fakülte veya bölümlerinde yabancı dille öğretime geçilmiştir.

Ortaöğretimde matematik, fizik, kimya, biyoloji derslerinin yabancı dille yapılması öğrencilerin yabancı dil bilgilerine katkıda bulunabilir; ama, alan bilgilerinin edinilmesini güçleştireceği ve düzey düşüklüğüne sebep olacağı açıktır. Ayrıca bu okullardaki hazırlık sınıfları eğitime fazladan bir yıllık yük getirmektedir.

Aynı durum yabancı dille öğretim yapılan üniversiteler için de geçerlidir. Hazırlık sınıfında süre kaybının, üst düzey bilgilerin bir yabancı dille elde edilmesinin zorluğunun yanı sıra dil ile düşünce arasındaki bağıntı dikkate alındığında, yabancı dille öğretimin bilimsel düşüncenin gelişmesini engellemesi gibi bir tehlikesi daha vardır. Ayrıca, edinilen bilgilerin yabancı dille kullanılacağı istihdam alanları yok denecek kadar azdır.

Gerek ortaöğretim gerekse yükseköğretim kurumlarının büyük bir kısmında yabancı dili en arka plana itip bazılarında yabancı dille öğretim yapmak yerine, ortaokuldan başlamak üzere, yükseköğretimin sonuna kadar bir yabancı dili iyi derecede öğretirken liseden itibaren öğrencilerin seçebilecekleri, ancak zorunlu olacak ikinci bir yabancı dilin öğretilmesinin daha uygun olacağı düşüncesindeyiz.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Yabancı Dil Öğretimi, Yabancı Dille Öğretim.

Yazarları ne kadar değişik olursa olsun, yabancı dil öğretimi konusundaki yazıların büyük bir kısmı benzer cümlelerle başlamakta, bu cümlelerde genellikle, zaten önemli olan yabancı dil bilmenin, günümüzün değişen şartlarında ve gitgide artan iletişim imkânlarının milletlerarası ilişkileri de artırması sebebiyle daha da önemli hâle geldiği belirtildikten sonra, yabancı dil öğretiminin bu önemin gereklerinin yerine getirilmesini sağlayacak biçimde yapılmasından söz edilmektedir.

* Prof. Dr. A. Hamit Sunel, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Bu tespitin her iki yönünün doğruluğu açıkça görülmektedir. Yabancı dil bilmenin önemi artmıştır. Bu konuda herkes aynı kanıdadır. Ancak, sorun ikinci yönün irdelenmesinde çıkmaktadır karşımıza: Yabancı dil öğretiminin dile verilecek önemin gereklerini yerine getirebilecek şekilde, eğitimin hangi aşamalarında ve nasıl yapılacağı.

Eğitim kurumlarımız içinde, oranı çok düşük olan bazı özel statülü ilkokullarda yapılan yabancı dil öğretimi bir tarafa bırakılırsa, memleketimizde yabancı dil öğretimine ortaöğretimin birinci sınıfında başlanmakta; çoğunlukla altı, bazı durumlarda ise yedi yıl boyunca devam edilmektedir.

Beynin algı işlevleri yönünden insanların yabancı dil öğrenmeleri için en uygun olan dönemin onbir-yirmi yaşlar arası olduğu bilinmektedir. Bu dönemin geçtiği ortaöğretimde yabancı dil öğretiminin gerektiği gibi yapılamadığı herkesce kabul edilen bir gerçektir. Ne var ki, bu gerçek sadece kabul edilmekle kalınmış; bu sorun karşısında, bütün iyi niyetlere rağmen olumlu sonuçlara götürecektir adımlar atılamamıştır. Sistemin teori ve uygulamadaki aksaklıklarının düzeltilmesi yönüne gidilmediği gibi, bütünüyle kaldırılıp, yerine, kökten çözüm getirecek başka bir uygulamaya geçilmemiş, ortaöğretim kurumlarında yabancı dil öğretimi kendi haline bırakılmıştır.

Ancak, bir yanda yabancı dilin gitgide artan önemi, diğer yanda ortaöğretimde yabancı dilin nicelik ve nitelik yönünden istenildiği düzeyde öğretilmediği gerçeği yeni arayışların ortaya çıkmasına sebeb olmuş; sonuçta, yabancı dilin ön plana geçtiği "Anadolu Lisesi" adı altında, öğretimin büyük bir kısmının yabancı dille yapıldığı okulların açılması yoluna gidilmiştir. Bu okullar öğretimin yabancı dille yapılmasının yanı sıra öğrencilerin seçilerek alınması, sınıf mevcutlarının azlığı, öğretim kadrosunun daha yetkin ve yeterli olması, eğitim teknolojisi yönünden daha geniş imkânlarla sahip olmaları gibi öğretimde kaliteyi artıran özellikler sebebiyle çok rağbet gören okullar olmuşlardır. Zamanla, Anadolu liselerinin sayılarının bu okullara gösterilen ilgi ve nüfusun artışı ile orantılı olarak artmaması sebebiyle aynı statüde paralı okullar açılmıştır. Bu okullarda okuyan öğrenci sayısı ülke çapında fazla olmamakla beraber büyük şehirlerde oldukça yüksektir.

Bilindiği gibi, gerek Anadolu liselerine, gerekse bu paralı (özel) okullara giriş sınavlarıdır. öğrencilerin bu sınavlara yıllar süren hazırlanmalarının bu körpe varlıklarda yaptığı, özellikle ruhsal tahribat, konu ile ilgilenenlerin tümünün ortak kanı ve kaygısıdır. Ne var ki, ana babalar, nispeten de olsa, iyi bir eğitim alabilmelerini sağlamak için çocuklarını böyle bir sınava hazırlama ko-

nusunda, bir bakıma zorunlu sayılabilecek bir yarış içindedirler. Ya şartları elverişsiz "normal" okullarda sıradan bir öğretim, ya da maddî manevî çok büyük bir özveriye gerektiren böyle bir hazırlık pahasına biraz daha iyi bir öğretim. Görülüyor ki, sorun ana, baba ve çocuklar için, sonuçta bir "kırk katır mı, kırk satır mı" sorunu haline gelmektedir.

Yabancı dille öğretim yapma söz konusu olduğunda bunun ilk aşaması muhakkak ki yabancı dil öğretimidir. Öğrenciye önce yabancı dil öğretilir ki daha sonra, diğer alanlardaki bilgileri bu dille kazandırabilme imkânına sahip olalım. Bu düşünceden hareketle Anadolu liselerinin ve benzer statülü özel okulların ilk yılı "hazırlık sınıfı"na ayrılmıştır. Bir öğretim yılı boyunca yoğun dil öğrenimi gören öğrencilere, ertesi yıldan itibaren matematik ve fen ile ilgili dersler yabancı dille verilmektedir. Ne var ki, öğrencilerin yaşı, öğrenme yönünden ne kadar elverişli ve yapılan dil öğretimi ne kadar yoğun olursa olsun, bir ders yılında öğretilen İngilizce, Fransızca veya Almanca ile ertesi yılki matematik derslerini, fen derslerini anlaması son derece zor olmaktadır. Çoğunlukla ilk yılda elde edilen yabancı dil bilgisi, sonraki yıl(lar)da yabancı dille devam edilmekle beraber, bu dille verilen dersleri anlamaya yetmediğinden, öğrenci bir yandan yabancı dil sorunu ile karşı karşıya iken, diğer yandan bu dille verilen dersleri kavramakta büyük güçlükler çekmektedir. Yaşlıları adanilleri ile gördükleri derslerde başarısız olurken aynı dersleri yabancı dille okuyan öğrencilerin karşı karşıya kaldıkları zorlukları hayâl etmek bile imkânsızdır. Nitekim, hem öğretmenlere, hem de öğrencilere göre⁽¹⁾ yabancı dille verilen derslerdeki başarısızlığın sebeplerinin başında öğrencilerin yabancı dil bilgilerinin yetersizliği gelmektedir.

Bu durumda, öğrenci, kaynağı ne olursa olsun, başarısızlığın sıkıntısını yaşarken öğretmen de meslekî becerisinden (beceriksizliğinden) kaynaklanmayan bir sorun karşısında çaresizliğe düşmek veya öğretimde kaliteden fedakârlık etmek arasında bir seçime zorlanmaktadır.

Gitgide artan yoğun istekler sebebiyle Anadolu liselerinin sayılarının artması bir başka sorunu, öğretim kadrosu sorununu ortaya çıkarmıştır. İlk yıllarda sayıları az olan Anadolu liselerine, hem yabancı dili hem de bilim alanını (matematik, fizik, kimya, biyoloji) iyi bilen öğretmenler

(1) Bu yazımızda ele aldığımız konu üzerinde daha sağlam yargılara varabilmek için öğretmenler, öğrenciler ve velilerin düşüncelerine başvurmanın gerekliliğini ön plana aldık. Ancak; önceki deneyimlerimize dayanarak, adlarını yazmasalar bile, özellikle öğrencilerin büyük bir kısmının anketlerde, çeşitli endişelerle düşündükleri gibi cevap veremediklerine çoğu kere tanık olduğumuzdan, bunu anket şeklinde değil, karşılıklı konuşmalar şeklinde gerçekleştirmeyi daha uygun bulduk.

bulunurken, son yıllarda gerçek bir ihtiyaca cevap verebilme endişesine ilaveten politik çıkarlar düşüncesiyle, hemen her ile, hatta her ilçeye açılan ve sayıları yüzlerle ifade edilen Anadolu liselerine mesleğin bu iki yönlü gereğini yerine getirebilecek öğretmen bulabilmek güç, gücün ötesinde imkansız hale gelmiştir. Bu ihtiyaca cevap verebilmek için bazı üniversitelerde öğretimin İngilizce ve Almanca olarak yapıldığı matematik, fizik, kimya, biyoloji öğretmeni yetiştiren bölümler açılmış⁽²⁾ ise de istihdam politikalarındaki eşgüdüm noksanlığı sebebiyle burardan mezun olan öğretmenlerden gerektiği yerlerde yararlanılmadığı görülmektedir. Bu liselerin çoğuna kendi bilim alanlarında çok değerli olmakla beraber, yabancı dili az bilen, hatta bilmeyen öğretmenler tayin edilmiş; bu kez öğrencilerin sorunlarına bir de öğretmenlerin sorunları eklenmiş; sorunun temelden çözümüne yönelik tedbirler yerine, öğretmenlerin yaz tatillerinde bir kaç aylık kurslara tâbi tutulmaları gibi, umulan sonuca varılamayacağı önceden açıkça görülen yollara gidilmiştir. Yabancı dil bilmeyen, ya da az bilen bir öğretmenin bir veya iki yaz tatilinde ikişer üçer aylık kurslarla matematik, fizik, kimya, biyoloji gibi dersleri verebilecek düzeye gelmesini beklemek, her şeyden önce bu öğretmene hem maddî, hem de manevî eziyet etmektir. Hiç mi bir işe yaramaz bu kurslar? Yarayacağı kesin. Süre ne kadar kısa olursa olsun, muhakkak ki bu kurslarda eski bilgiler -varsa- tazelenecek, sağlaştıırılacak; yeni bilgiler edinilecektir. Ancak; bütün bunların sorunun çözümüne katkısı ne oranda olacak, amaca ne derece yaklaşılacak? Bin adım ötedeki amaca belki bir adım yaklaşılacak. Çünkü, bir insan daha önceden yeterli bilgi düzeyine ulaşmamışsa, bir iki yılda, ikişer üçer aylık kurslarla, lisede matematik, fizik, kimya, biyoloji derslerini verebilecek yabancı dil düzeyine ulaşamaz. Bununla beraber, öğretmenlerin büyük bir kısmı, yoğun bir ders yılından sonra, yaz tatillerinde, evlerinden uzakta ve değişik koşullarda geçirdikleri bu kurs döneminden mümkün olduğunca çok yararlanabilmek, kendi gözlerindeki değerlerine biraz daha yaklaşabilmek için büyük gayretler göstermektedir. Ancak; her şey rağmen, gerek bireysel düzeyde, gerekse genelde başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Daha önce edindiği yabancı dil bilgileri sayesinde görevini gereğince yerine getirebilme imkânlarına sahip olan öğretmenler bir tarafa bırakılırsa, uygulamada üç tip öğretmenin varlığı gözlemlenmiştir. Birincisi, bütün zorluklara rağmen, dersini yabancı dille verebilmek için elinden gelen tüm samimi

mi çabayı gösterenler. İkincisi, ağızlarını -neredeyse- hiç açmadan problemi kara tahtada çözmekle, şekli çizmekle veya formülü yazmakla dersi yaptığını zannedenler. Nasıl olsa harfler ve rakamlar batı dillerindekilere benziyor. Ayrıca, dinleyen de anlatandan arif olsun diye atasözümüz yok mu! Üçüncüsü ise, derste yabancı dile biraz yer verdikten sonra, öğrenciye, özellikle de üniversiteye girişlerine daha yakın olan yıllarda, daha çok faydalı olabilmek için dersin büyük bir kısmını Türkçe yapanlar. Konu üzerinde kendileriyle konuştuğumuz öğrenci ve velilerin, hatta bu dersleri veren öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu bu tür uygulamanın daha olumlu sonuçlar vereceği kanısında olduklarını belirtmişlerdir. Çünkü, ülkemizde ortaöğretim bir amaç değil, bir araçtır. Bu tür okullarda yabancı dil bir amaç olmayıp bir araçtır ve esas olan üniversiteye girebilmektir. Üniversiteye girebilmek için gerekli olan bilgilerin ise yabancı dille değil, anadille verilen derslerde daha kolay elde edileceği açıktır. Öğretmenleri yabancı uyruklu olan öğrencilere gelince, onların böyle bir uygulamadan yararlanma şansları bulunmamaktadır.

Anadolu liselerinde yabancı dille verilen derslerin öğretim kadroları yönünden taşranın durumu oldukça düşündürücüdür. Bu okulların çoğu matematik ve fen derslerini yabancı dille verecek öğretmen şöyle dursun, Türkçe verecek öğretmenler yönünden bile gerekli düzeye ulaşamamıştır. Yabancı dile verilen önem sebebiyle her ile, her ilçeye bir, hatta bir kaç Anadolu lisesi açılmışsa da, memleketimizin pek çok sorununun kaynağı olan ve önlem alınmazsa sadece ilerlemeye engel olmakla kalmayıp, aynı zamanda, beslenme, sağlık, eğitim, barınma, iş ve benzeri imkânların daha çok sayıda insana paylaşılması sonucu ortaya çıkacak her türlü yetersizlik sebebiyle insanlık liyâkatini ayaklar altına alacak ve dahası, toplumsal felâkatler doğuracak olan hızlı ve düzensiz nüfus artışıyla eğitim ve öğretimde arz daima talebin gerisinde kalmış; rağbetin hızla artırdığı talebi karşılayabilmek için, özellikle büyük şehirlerde, paralı okullar açılmıştır. Önceki yıllarda beşi, onu geçmeyen bu tür okul sayısı şimdi yüzlerle ifade edilmektedir. (1992-93 ders yılı itibarıyla bu sayı 528 dir.) Önceleri, bu okullar bir yandan kendi kadrolarını en vasıflı bir biçimde oluşturmaya gayret ederken, diğer yandan, özellikle büyük şehirlerdeki, Anadolu liselerindeki öğretmenlerden hizmet süreleri dolmaları daha yüksek ücretlerle kadrolarına dahil ederek nispeten daha yetkin bir öğretim kadrosu oluşturmuşlarsa da, bu okulların sayılarının da her geçen yıl hızla artması sebebiyle yabancı dille ders verecek öğretmen sıkıntısıyla karşı karşıya kalmışlardır. Yabancı dille öğretim konusunda, özel okullar ülke çapındaki tale-

(2) Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi'nde matematik, fizik, kimya, biyoloji öğretmeni yetiştiren anabilim dallarında öğretim dili İngilizcedir. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji Eğitimi Anabilim Dallarında ise öğretim dili Almandır. Öğretimin Fransızca yapıldığı benzer anabilim dalları yoktur.

be cevap vermede devletin sunduğu imkanlara eşit düzeyde imkân sunmaktadır. 1992-93 ders yılı verilerine göre Anadolu liseleri ve özel okulların sayıları aşağıdadır ⁽³⁾.

Anadolu Lisesi	193
Anadolu Öğretmen Lisesi	64
Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi	10
Anadolu Teknik Lisesi	49
Anadolu Meslek Lisesi	3
Anadolu Radyo Televizyon Teknik Lisesi	1
Anadolu Kız Teknik Lisesi	1
Anadolu Kız Meslek Lisesi	48
Anadolu Ticaret Lisesi	42
Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi	24
Anadolu Sekreterlik Lisesi	5
Anadolu Aşçılık Meslek Lisesi	1
Anadolu Dış Ticaret Lisesi	6
Anadolu Basın Yayın Turizm Meslek Lisesi	4
Anadolu İmam-Hatip Meslek Lisesi	27

Bir kısmına ortaokul, bir kısmına liseden itibaren öğrenci alınan bu okullarda öğrenim gören öğrenci sayısı, 77.999'u ortaokullarda, 70.717'si liselerde olmak üzere 148.716'dır. Bu okulların büyük bir kısmı son on yıl içinde açılmıştır. Bunlara ilave olarak, tamamına yakını Anadolu lisesi statüsünde olan 588 özel okul bulunmaktadır. Bu okulların sayıları da şöyledir:

Özel Türk Okulları	528
Özel Yabancı Okulları	17
Özel Azınlık Okulları	41
Özel Uluslararası Okullar	2

Bu okullarda öğrenim gören öğrenci sayısı ise 161.038'dir. Bu verilere göre, özel amaçlı Anadolu liseleri bir kenara bırakılırsa (ki 285 okuldaki öğrenci sayısı, 11.646'sı Anadolu Öğretmen liselerinde, 973'ü Anadolu Güzel Sanatlar liselerinde olmak üzere toplam 43.434 tür) Anadolu liselerinde ve özel okullarda okuyan öğrenci sayısı 117.901'i Anadolu liselerinde, 143.709'u özel okullarda olmak üzere 261.610'dur.

Kurumun adı	Say.	Öğrn. S	Öğrt. S.
Anadolu L.	193	105.22	4579
Anadolu Öğretmen L.	64	11.646	1227
Anadolu Güzel San. L.	10	973	118
Anadolu Mes.ve Tek.L.	211	30.815	1060
Özel Türk Okulları	528	143.79	9377

(3) Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı'nca hazırlanan "Milli Eğitim Bakanlığı ile İlgili Bilgiler" broşürü, MEB, Ankara, 1993, s: 17.

Anadolu liselerinde ve özel ortaöğretim kurumlarında matematik, fizik, kimya, biyoloji derslerinin yabancı dille yapılması, bu konuda kanaatlarına başvurduğumuz öğrenci, mezun öğrenci, veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre de, üniversiteye girişte öğrencinin aleyhine bir durum yaratmaktadır. Bilgi yarışının yanı sıra, zamana karşı bir yarış olan üniversite giriş sınavında, ortaöğrenimi süresince gerek konuları, gerekse problemleri bir yabancı dille düşünmeye ve ifade etmeye alışmış olan öğrenci, türkçe olarak sorulan soruları kavramak ve cevaplandırmak için muhakkak surette bir "zihinsel transfer" yapacaktır. Bu da bir yandan büyük bir zaman kaybına sebep olurken diğer yandan beynin belli bir düşünce sistemi içinde çalışmasının devamlılığını engelleyecektir. Beyin her soru ve cevapta "program" değiştirme zorunda kalacaktır ki, bunun da başarıda olumsuz bir faktör olduğu açıktır.

Öğretimin yabancı dille yapılmasını üniversiteye girişte olumsuz bir faktör olarak değerlendirmemiz bir tezat gibi görülebilir. "Madem ki ortaöğretim boyunca öğrencinin aleyhine süregelen bir durum var, nasıl oluyor da bu okullar bu kadar rağbet görüyor ve bu okulların üniversite giriş sınavlarındaki başarıları yüksek oluyor" sorusu sorulabilir. Bu okulların gördükleri rağbette, diğer okullarda yabancı dil hemen hiç öğretilmezken, buralarda beklenildiği kadar olmasa da, yabancı dilin öğretilmesinin elbette payı vardır. Üniversiteye girişteki başarıya gelince, burada en önemli öge bu öğrencilerin öncelikle, sayıları yüzbinlerle ifade edilen adaylar arasından seçilerek alınması; belli özellikleri olan, diğer mezunlarla girdikleri yarışta her yüz kişi arasında, en düşüğü beşinci, altıncı öğrenciler olmalarıdır. Bir diğer faktör, genellikle bu öğrencilerin, özellikle de paralı okullardaki öğrencilerin, eğitimin aile ve kurumlarca sunulan imkanlarından daha çok yararlanabilmeleridir. Ayrıca; öğrencilerin üniversite giriş sınavlarındaki başarıları sadece okuduğu okulların değil, aynı zamanda, hemen hepsinin, en az bir, bazan iki, bazan da üç yıl boyunca devam ettikleri üniversiteye hazırlık kurslarının da başarısıdır. Bütün bunlara ilave olarak, sayıları küçümsenmeyecek düzeyde olan bir kısım öğrenci ise okulda ve özel dershanelerde gördükleri öğrenimin yanı sıra özel dersler almaktadır. Bu noktada cevabını test etmemiz mümkün olmayan bir soru çıkıyor karşımıza: "Acaba bu öğrenciler yabancı dille okudukları matematik, fizik, kimya, biyoloji derslerini türkçe olarak okusalardı başarı düzeyleri farklı olur muydu?" Kendilerine bu soruyu yönelttiğimiz lise son sınıf ve değişik fakültelerin öğrencilerinin hemen hepsi "başarılarının daha yüksek olacağı inancını beslediklerini" söyledi.

Ortaöğretimde yabancı dille öğretim yapılan okulların gördüğü rağbetin sebeplerinden biri de bu okullarda yabancı dilin daha iyi öğretilmesinin yanı sıra, yükseköğretimde yabancı dille öğretim yapılan üniversitelere girebilmek ve buralarda öğrenimlerini daha kolay sürdürebilmektir. Ortaöğretimdeki kadar olmamakla beraber, son on, onbeş yıldır, yükseköğretimde de yabancı dille öğretim büyük bir yaygınlık göstermiştir. Daha önce sadece Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde yabancı dille öğretim yapılırken, günümüzde buna Boğaziçi ve Bilkent Üniversiteleri eklenmiş; değişik üniversitelerin Tıp, Diş Hekimliği gibi fakültelerinde, Elektrik, Elektronik, Makina, İnşaat, Çevre Mühendislikleri, Nükleer Enerji, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler, İşletme, İktisat, Enformatik; Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji Öğretmenlikleri gibi bölüm ve anabilim dallarında yabancı dille öğretime geçilmiştir. Derslerin tümünün yabancı dille yapıldığı fakülte, bölüm ve anabilim dallarının yanı sıra, derslerin bir kısmının yabancı dille yapılması zorunluluğu olan yükseköğretim birimleri açılmıştır. (4)

Yabancı dille öğretim yapılan ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerden büyük bir kısmının amacı - çoğunluğu İngilizce olmak üzere- yabancı dille öğretim yapılan fakültelelere girebilmektir. Yabancı dille öğretim görenlerin yanı sıra, normal statülü ortaöğretim kurumlarının mezunlarının da, hem de çok sayıda, girdikleri bu fakültelerde ilk yıl hazırlık sınıfıdır. Ortaöğretimde olduğu gibi, öğrenciler bir yıl boyunca yoğun bir dil öğrenimi gördükten sonra ertesi yıl bilim alanları ile ilgili dersleri yabancı dille takip etmektedirler. Hazırlık sınıfı muafiyet sınavında başarılı olanların doğrudan birinci sınıfa başlama hakları da vardır.

En pahalı, en değerli ve en gerekli yatırımın insana yapılan yatırım olduğu sık sık tekrarlanmaktadır. Her türlü yatırımın amacı ise bir değer yaratabilmektir. Eğitime yapılan yatırımların da bu açıdan değerlendirilmesinin gerekliliği açıktır. Memleketimizde orta ve yükseköğretimde yapılan öğretim konusunu bu yönden irdelediğimizde karşımıza şu soru çıkıyor: "Evet, yabancı dille öğretim, ama ne adına ve hangi sonuç uğruna?". Bu yazıyı kaleme almadan önce, ortaöğretimde bazı derslerin yabancı dille yapılması (ortaöğretimde yabancı dil öğretilmesi değil)

konusundaki yatırım, emek ve gayretlerin semerelerinin neler olduğunu inceleyen herhangi bir çalışmaya, bütün araştırmalarımıza rağmen raslayamadık. Daha ilkökulü üçüncü sınıftan başlayarak bu okulların giriş sınavlarına hazırlanma; hazırlık sınıfında fazladan yapılan bir yıllık eğitim öğretim; sonra altı yıl boyunca matematik, fizik, kimya, biyoloji konularındaki bilgilerin yabancı dille elde edilmesi için harcanan beyin gücü; bütün bunların önce yükseköğretimde sonra -ve en önemlisi- hayatın diğer aşamalarında nerelere ve hangi ölçülerde yansıdığı, üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konudur. Memleketimizde öğretimin İngilizce olarak yapıldığı ortaöğretim kurumlarından mezun olanların bu öğrenimlerini sürdürebilecekleri fakülte veya bölümlerin, talebin karşılanmasında yetersiz de olsa, bulunmasına rağmen, bu okulların Fransızca ve Almanca kısımlarında okuyan öğrencilerin bu konuda yararlanabilecekleri imkânlar yok denecek düzeydedir. Örneklesek, matematik ve fen ile ilgili dersleri ortaöğretimde Fransızca veya Almanca okuyan öğrencilerin üniversitede bu öğrenimlerini Almanca olarak sürdürebilecekleri sadece öğretmenlik bölümleri vardır. Fransızca olarak sürdürebilecekleri herhangi bir bölüm ise bulunmamaktadır. O halde bu derslerin Fransızca veya Almanca yapılması ne sağlayacaktır? Gerçi, bu soruya "yabancı dil öğrenilmesinde faydası olur" cevabı verilebilir; ama bunun matematik öğrenilmesindeki olumsuz etkileri, devam ettirilmeyen bir bilimsel dilin hayatta çok az kullanılacağı, bazı dallar için hiç kullanılmayacağı, kullanılmayacak veya çok az kullanılacak bir bilgi için bu kadar çok emeğe gerek olmadığı; üstelik yabancı dilin anadil düzeyinde bilinmemesinin, özellikle öğretimin ilk yıllarında, alan bilgilerinin yeteri kadar kazanılmasını engelleyici bir faktör olduğu açıkça görülmektedir.

Yabancı dille yapılan yükseköğretim sözkonusu olduğunda da durum farklı değildir. Hazırlık sınıfı uygulaması öğretimin maliyetini artırırken kişinin üretime bir yıl geç katılmasına da sebep olmaktadır. Her türlü bilginin kullanılacağı bir yer vardır. Ancak; bilginin elde edilmesi için harcadığımız emekle ve gösterdiğimiz gayretle, o bilginin kullanılmasında elde ettiklerimiz arasında bir dengeyin olması gerekir. Konuya bu yönden baktığımızda soracağımız ilk soru yabancı dille öğretim yapılan yükseköğretim kurumlarından mezun olanların ne kadarının meslek hayatlarında bu yabancı dili kullandıkları sorusudur. İkinci soru ise öğretimin yabancı dille yapılmasının kaliteyi artırıp artırmadığıdır. Soruları örnekleyerek açıklayalım. Tıp fakültesini veya mühendislikle ilgili bölümleri İngilizce okuyanlardan acaba yüzde kaç meslek hayatlarında da bu yabancı dili kullanıyor?

(4) Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fizik, Kimya, Biyoloji Bölümleri, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat, İşletme Bölümleri, Mimarlık Mühendislik Fakültesi İnşaat, Makina, Elektrik, Elektronik Mühendislikleri Bölümleri, Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Bilgisayar Bilimleri, Gıda, Kimya Mühendislikleri Bölümleri, Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat, İşletme Bölümleri, Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Kimya Bölümü, Mühendislik Fakültesi Bilgisayar Bilimleri, Fizik, Gıda, Hidrojeoloji, Jeoloji, Maden Mühendislikleri Bölümleri. (Kaynak ÖSYM İkinci Basamak Kılavuzu)

(Burada, yabancı dilden yararlanmak ile yabancı dili kullanmanın birbirinden tamamen ayrı mütalaa edilmesi gereken iki husus olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.) Bu kişiler benzer fakülteleri veya bölümleri türkçe okuyanlardan daha mı iyi doktor veya mühendis oluyorlar? Ya da, İşletme'yi, İktisat'ı İngilizce, Fransızca veya Almanca okuyanlar türkçe okuyanlardan daha mı iyi yetişiyorlar? Bu konularda yapılmış araştırmalar olmamakla beraber, küçük bir örnekleme olmak üzere, fakültemizin Almanca öğretim yapılan Fen Bilimleri Bölümü'nün Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji Eğitimi Anabilim Dallarından mezun olanların görev yaptıkları yerlere baktığımızda, bu güne kadarki 626 mezundan sadece 11'inin öğretimin Almanca yapıldığı ortaöğretim kurumlarında görev aldığını görmekteyiz. Kalite konusuna gelince, öğretmenlerin sınavla alındığı dönemlerin değerlendirmelerine göre, fakülteler arasındaki başarı sıralamasında 5. ile 8. arasında yer alındığı; öğretim kadrosu ve öğretim imkânları yönünden daha elverişsiz olan fakültelerden de geri kalındığı görülmüştür. Bunun sebebi sorulduğunda, gerek sınava giren mezunlarımız, gerekse son sınıf öğrencilerimiz öğretimin Almanca olarak yapılmasının etkisinin büyük olduğunu söylemişlerdir. Bu noktada hemen belirtmeyi istediğimiz bir husus var. Bu hususa ilerideki satırlarda değinecek olmakla beraber, yanlış anlaşılmaya meydan vermemek için kısa bir açıklama yapmanın daha uygun olacağı kanısındayız: Her meslekten insanın kendi alanı ile ilgili yabancı bilimsel kaynaklardan yararlanabilecek kadar yabancı dil bilmesinin gereğini kimse inkar edemez. Ancak; bu sadece yabancı dille öğretimle mi mümkün olur?

"O halde ne yapmalı" sorusunun cevabına geçmeden önce yabancı dilin normal statülü orta ve yükseköğretim kurumlarındaki durumuna kısaca göz atmakta fayda var. Bugün, memleketimizde, ortaöğretim kurumlarının yüzde doksanından fazlasında yabancı dil olarak sadece İngilizce öğretilmektedir. Almanca ve Fransızca sınıflarının sayısı çok azdır ve yıldan yıla azalmaktadır. Uzun süredir, Milli Eğitim Bakanlığı Fransızca ve Almanca öğretmeni almadığı gibi, daha önce alınmış ve sayıları binlerle ifade edilen Fransızca ve Almanca öğretmenine alan değiştirilmiştir. Bir süredir, Alman ve Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dallarından mezun olanlar, tamamen değişik bir eğitim almayı gerektiren bir alanda, ilkökul öğretmeni olarak istihdam edilmektedir. Ne var ki, bu anabilim dallarına her yıl artan sayıda öğrenci alınmaktadır. Fransızca ve Almanca öğretmeni adaylarının çalışma alanları, az sayıdaki özel okulun dışında, Milli Eğitim Bakanlığı'dır. Bu anabilim dallarından mezun olanların serbest çalışma imkânları yoktur. Bu gerçeğe rağmen, bir

yandan mevcut anabilim dallarının öğrenci sayıları yıldan yıla artırılırken, diğer yandan bazı yeni üniversitelerde bu anabilim dallarının açıldığı görülmektedir. Alanlarında iş bulabilme imkanlarının son derece kısıtlı olması, hatta hiç olmaması, sadece bu anabilim dallarında öğrenim gören öğrencilerin başarılarını çok büyük oranlarda düşürmekle kalmayıp, aynı zamanda öğretim elemanlarının da heveslerini, şevklerini kırmaktadır. Eğitim ve öğretimde kaliteden fedakârlık etmemek için öğretim imkânları, iş imkânları ve öğrenci kontenjanları arasındaki dengeyi, bir başka deyişle, arz talep dengesini daima göz önünde bulundurmak gerekir.

Ortaöğretim kurumları mezunlarının yabancı dil bilgisine bakıldığında altı yıllık öğretimin sonunda vardıkları noktanın varılması gerekenin çok altında olduğu görülmektedir. Bu da "ne derece önemli olduğu" her vesileyle söylenen yabancı dile ortaöğretimimizde çok az önem verildiğini göstermektedir. Yabancı dil o derece önemsiz hale getirilmiştir ki, önce çeşitli bahanelerle üniversite giriş sınavının birinci basamağından kaldırılmış, yükseköğretimde çok büyük tahribat yapan kredi sisteminin ortaöğretimde de uygulanmasıyla seçimli hale getirilmiştir. Hatta, Anadolu liselerinin son sınıfında da bu ders seçimli olmuştur.

Yabancı dilin yükseköğretimimizdeki durumu ortaöğretimimizdekinden pek farklı değildir. Gerçi ortaöğretimimizde, yabancı dil şöyle dursun, anadilimiz bile gerektiği gibi öğretilmemektedir. Bu gerçeği açıkça ortaya koymaktan çekinmeyen Yükseköğretim Kurulu, sorunun çözüm yeri ortaöğretim olmakla beraber, üniversitelere türkçe dersi koymuş; daha iyisi, yabancı dilin önemini dikkate alarak bu derslerin dört yıl boyunca devam etmesi zorunluluğunu getirmiş; ama, çeşitli zorlamalar sebebiyle bu derslerin saatleri yıldan yıla azaltılmış, sonunda bir yıllık ve bir kaç saatlik yabancı dil dersi yeterli görülmüştür.

Pek çok konuda olduğu gibi, burada da birbirine taban tabana zıt iki uygulama ile karşı karşıyayız. Bir yandan İktisat Bölümü'nde, İşletme Bölümü'nde mühendisliğin değişik dallarındaki öğrencilerin okuyacakları yabancı dil derslerini en az düzeye indirirken, diğer yandan aynı bölümlerin yabancı dille ders yapılanlarını açıyoruz. "Bir üniversite öğrencisi için yabancı dil gerekliyse niçin ders saatleri azaltılıyor; lazım değilse niçin bütün derslerin yabancı dille yapıldığı bölümler açılıyor. Farklı iş alanlarına insan yetiştiriliyorsa bu farklılık ve farklılığın amacı nedir" sorularının cevapları henüz verilmiş değildir.

"Ne yapmalıyız" sorusuna verilecek cevaptaki temel ilkeyi "yabancı dille öğretim yerine yabancı dil öğretimi"

olarak ifade edebiliriz. Bu amaçla işe yabancı dile sözlerde verdiğimiz önemi uygulamaya geçirmekle başlamalıyız. Öncelikle ortaöğretimde yabancı dile gereken önemin verilmesi sorunun çözümünün ilk adımı olacaktır. Ders saatleri arasında fayda ve kullanılabilirlik yönünden bir oran olması gerekir. En az bir yabancı dilin çok iyi öğretilmesi için öğretmen ve öğretim imkânları sönuna kadar zorlanmalıdır.

Avrupa'nın siyasal yapısı içinde yer alsak da, alması da, günümüzde artık bir yabancı dil yetmemektedir. Bu amaca ulaşmak için, daha önce de çeşitli vesilelerle önerdiğimiz gibi, öğrenciye bir yandan, ortaöğretimin birinci sınıfından başlayarak bir yabancı dil öğretilirken lise, birinci sınıftan itibaren (daha erken de olabilir), açılması okul yöneticilerinin keyfine kalan seçmeli ders olarak değil, fakat seçebilme imkanına sahip olunmakla beraber, zorunlu olacak ikinci bir yabancı dil okutulmalıdır. Burada birinci sırayı İngilizcenin alacağı açıktır. Böyle bir uygulama ile öğrenci İngilizcenin yanı sıra Fransızca ve Almancadan birini daha öğrenebilme imkânına kavuşacaktır. Uygulamanın öğrenciler için faydasının yanında Fransızca ve Almanca öğretmenlerine istihdam alanı açılmasında da önemi büyük olacaktır. Özel statülü okullarda yabancı dille öğretime ağırlık vermek yerine, öğretim kurumlarının tümünde bir yabancı dil altı yıl boyunca ve ileri düzeyde öğretilirken, en azından üç yıl süreyle ikinci bir yabancı dilin öğretilmesinin temel amaç olmasında büyük faydalar vardır.

Yabancı dil öğretilmesine verilmesi gereken bu önem yükseköğretimde de sürdürülmeli, üniversitenin ilk iki yılında, daha önce elde edilen yabancı dil bilgileri pekiştirilir ve artırılırken, daha sonraki yıllarda meslekî yabancı dile geçilmelidir. Bu sayede tıpta, iktisatta, mühendislikte veya bir başka alanda, az sayıdaki öğrenciye yabancı dille öğretim vermek yerine, bütün

öğrencilere gerek konuşacak, gerekse kendi bilim alanlarındaki yazılı kaynaklardan yararlanacak düzeyde yabancı dil öğretilmesi mümkün olacak; ayrıca, insanlar ana dilleri olmayan bir dilin mantığıyla düşünmeye zorlanmayacaklardır. Yükseköğretimde yabancı dille öğretim, yaptığımız araştırmalarda, başka herhangi bir memlekette raslamadığımız bir uygulamadır. Buna mukabil, özellikle Avrupa'nın hemen bütün memleketlerinde üniversite mezunları bir yabancı dili ileri, ikinci yabancı dili de orta derecede bilmektedir.

İkinci yabancı dil zorunluluğu yabancı dil öğretmeni yetiştiren programlara daha yoğun bir biçimde konulmalıdır. Aslında, bir yabancı dilin bilinmesi ikinci yabancı dilin öğrenilmesinde çok büyük kolaylık sağlamaktadır. Böyle bir uygulama, bir bakıma, ortaöğretim için önerdiğimiz ikinci yabancı dilin devamı mahiyetinde olacaktır. Bu uygulama bazı fakültelerin yabancı dille ilgili anabilim dallarının programlarında yer almaktadır. Düzeyleri ne olursa olsun, öğrenciler ikinci bir yabancı dil konusunda da bilgi sahibi olmaktan çok memnun olduklarını her fırsatta belirtmektedirler.

Yabancı dille öğretim mi, yoksa -son derece önemli olduğuna inandığımız- yabancı dil öğretimi mi sorusuna vereceğimiz cevabı bir cümle ile ifade etmek gerekirse, "orta ve yükseköğretimde az sayıda öğrenciye yabancı dille öğretim yerine, bütün öğrencilere en az bir yabancı dilin ileri düzeyde, ikinci yabancı dilin de orta düzeyde öğretilmesi" diyebiliriz.⁽⁵⁾

(5) Konunun yakınlığı sebebiyle, bu yazımızda, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nin 6. sayısında (1991, s: 273-279) yayınlanmış olan "Eğitim Sistemimizde Yabancı Dil" başlıklı yazımızda sözünü ettiğimiz bazı hususlara tekrar değinmek zorunda kaldığımızı belirtmek isteriz.